

ГҮЛЗЕЙНЕП СӘДІРҚЫЗЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ: КӨРКЕМДІК ІЗДЕНІС ЖӘНЕ АВТОРЛЫҚ КОНЦЕПЦИЯ

ОРДА Г.Ж. 

Орда Гүлжахан Жұмабердіқызы – Филология ғылымдарының докторы, доцент (ӘӨИ), М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан.

E-mail: Orda_68@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5930-3784>

Андатпа. Мақалада белгілі журналист, жазушы Гүлзейнеп Сәдірқызының «Әйел жаны» жинағына енген прозалық шығармаларындағы әйел болмысы, ана тағдыры және адам психологиясының көркемдік бейнеленуі қарастырылды. Зерттеу нысанына жазушының әдеби байқауларда жүлделі орындарға ие болған шығармалары алынып, олардың тақырыптық-идеялық және көркемдік ерекшеліктері сараланды. Қазақ әдебиетіндегі әйел-ана бейнесін қалыптастыру дәстүрінің сабақтастығы негізінде Гүлзейнеп Сәдірқызының «Айбибі» және «Әйел жаны» жинақтарына енген туындылары қазіргі қазақ прозасындағы әйелдер галереясын толықтыратын көркемдік құбылыс ретінде бағаланды. Зерттеу барысында шығармалардың сюжеттік-композициялық құрылымы, кейіпкерлер жүйесі және психологизм тәсілдері талданып, жазушының кейіпкердің ішкі әлемін, рухани толғанысын, психологиялық күйзелісі мен адамгершілік таңдауларын бейнелеудегі көркемдік ізденістері айқындалды. Өмір шындығының көркем шындыққа айналу үдерісі нақты өмірлік материал мен жекелеген адам тағдырларын көркемдік жинақтау тұрғысынан қарастырылып, олардың әлеуметтік, моральдық-этикалық мәселелермен сабақтастығы анықталды. Жазушының әңгімелері мен «Шерағаның қызыл шапаны» естелік-эссесіндегі кейіпкерлердің өмір жолы, тағдыр тауқыметі және рухани ізденістері әйел болмысының дара қырларын танытумен қатар, белгілі бір әлеуметтік ортаның қоғамдық-адамгершілік шындығын бейнелейтіні тұжырымдалды. Автордың әйел тұлғасын сомдаудағы көркемдік ұстанымы, психологизмді қолдану ерекшелігі және кейіпкер тағдырын әлеуметтік-рухани контексте бейнелеу шеберлігі ғылыми тұрғыдан сараланды.

Түйін сөздер: қазіргі қазақ прозасы, әйел бейнесі, әйел-ана, психологизм, ішкі монолог, ретроспективті баяндау, портреттік сипаттау.

Кіріспе

Қазақ әдебиетінде әйел-ана бейнесі ұлттық дүниетанымның, рухани-адамгершілік құндылықтардың және отбасылық-әлеуметтік қатынастардың көркем көрінісін танытатын маңызды нысандардың бірі болып табылады. Әдебиет тарихының әр кезеңінде қаламгерлер әйел болмысының күрделілігін, ана тағдырының әлеуметтік-психологиялық сипатын, оның отбасы мен қоғамдағы орнын және адамгершілік ұстанымдарын көркемдік тұрғыдан зерделеп келді. Әйел бейнесін сомдау барысында жазушылар оның сыртқы әрекеті мен қоғамдық қызметін ғана емес, ішкі жан дүниесін, сезім иірімдерін, рухани ізденістерін, өмірлік қайшылықтарын терең ашуға ұмтылады. Осы тұрғыдан алғанда, әйел-ана тақырыбы қазақ прозасындағы адам психологиясын танытудың, ұлттық мінез бен моральдық құндылықтарды бейнелеудің өзекті бағыттарының бірі саналады.

Қазіргі қазақ прозасында әйел тағдырын әлеуметтік және психологиялық сабақтастықта бейнелеу үрдісі жалғасып, шағын әңгіме жанрында да өзіндік көркемдік ізденістермен толығуда. Шағын әңгімеге тән жинақылық, ықшамдылық және оқиға мен кейіпкер болмысын бір арнаға тоғыстыру ерекшеліктері адам жанының күрделі қалтарыстарын танытуға мүмкіндік береді. Әсіресе әйелдердің өмірлік тәжірибесі, отбасылық жауапкершілігі, қоғамдық ортадағы орны, жалғыздық пен сағыныш сезімі, рухани төзімі мен ішкі қайшылығы тәрізді мәселелерді бейнелеуде психологизмнің көркемдік қызметі айқын көрінеді. Сондықтан әйел бейнесінің прозадағы көрінісін зерттеу кейіпкердің жан әлемін ашу, авторлық ұстанымды және өмір шындығын көркем жинақтау ерекшеліктерімен тығыз байланысты.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу нысаны ретінде Г. Сәдірқызының «Әйел жаны» жинағына енген шағын прозалық шығармалары алынды. Жазушы шығармашылығына қатысты С. Бакбергенов, Қ. Сәрсекеев, Б. Ыбырайым сынды қаламгерлер мен әдебиет өкілдерінің пікірлері зерттеудің теориялық-сини негізін айқындауда басшылыққа алынды. Сонымен қатар жазушының естелік-эсселері арасынан әдеби байқаудан жүлде алған «Шерағаның қызыл шапаны» шығармасы арнайы талдау нысаны ретінде қарастырылды.

Аталған естелік-эссе авторлық естелік дискурсы жеке тәжірибе мен ұлттық руханиятты өзара сабақтастыра отырып, тарихи-мәдени жадының көркемдік тұрғыдан жаңғыруына негіз болады. Осы сипатта шығарма дербес тұлғаның өмір жолын баяндаумен шектелмей, белгілі бір тарихи-мәдени кезеңнің рухани ахуалын, қоғамдық-шығармашылық ортасын және қазақ журналистикасының интеллектуалдық даму үдерісінің жекелеген қырларын танытатын көркем-деректік сипаттағы туынды ретінде бағаланады.

Зерттеу барысында салыстырмалы-тарихи, психологиялық және көркем мәтінді талдау әдістері кешенді түрде қолданылды. Осы әдістер негізінде шығармалардың сюжеттік-композициялық құрылымы, кейіпкерлер жүйесі, авторлық баяндау ерекшеліктері, кейіпкердің ішкі әлемін танытатын психологизм тәсілдері мен көркемдік детальдардың қызметі сараланды. Сонымен бірге әйел образын зерттеуге арналған отандық және шетелдік әдебиеттанушылардың ғылыми тұжырымдары теориялық-әдіснамалық негіз ретінде басшылыққа алынып, Г. Сәдірқызы шығармаларындағы әйел болмысының көркемдік репрезентациясы әлеуметтік, психологиялық және ұлттық-мәдени контекстер сабақтастығында қарастырылды.

Қазақ әдебиетінде көп қаузалған тақырыптың бірі – әйел-аналар туралы шығармалар болса, әдебиеттану ғылымында да бұл тақырып жеткілікті дәрежеде зерттеліп келеді. Фольклортанушы және әдебиеттанушы ғалымдар зерттеулерінің кейбіреулеріне тоқталуға болады. Фольклортанушы Б.Азибаева «Сюжеты казахского эпоса» монографиясында батырлық эпос, лиро-эпос тәрізді эпикалық шығармалардағы мотивтерді қарастыруда батырлармен бірге олардың әрі серігі, әрі ақылшысы болған әйел-аналар образын арнайы зерттеді [1]. А.М. Нурбаева, Р.К. Жетібай, Е.Т. Оспанов, А.А. Найманбаевтар «Женские демонические образы в тюркской мифологии: роль и символика Жалмауыз кемпір, Албасты, Жезтырнак, Мыстан кемпір и Күлдіргіш» мақаласында түркі мифологиясындағы күрделі мифопоэтикалық құрылымға ие және ритуалдық функцияларды орындайтын Жалмауыз кемпір, Албасты, Жезтырнак, Мыс-тан кемпір, Күлдіргіш әйел тәрізді жын-пері кейіпкерлерінің атқаратын қызметіне талдау жасайды [2, 128-147]. Ал, Г.Ж., Есмагулова, Р.К. Жусупова «Героические женские образы в «Книге моего деда Коркуда» деген мақаласында ортағасырлық Түркі мәдениетінің жәдігері «Қорқыт-Ата кітабындағы» әйелдер бейнесін талдай келіп: «Образ богатырской девы предстает вне исторической жизни тюрко-монгольских народов средних веков. В богатырских сказках мы не находим никаких намеков на социальные условия жизни женщины той эпохи», - деген тұжырым ұсынды [3, 70]. Бұл пікірлердің барлығы да халық мұрасындағы әйел бейнесін жан-жақты ашуға қызмет етеді.

Әдебиеттанушы С.Тапанова «Қазақ романдарындағы ғашықтық сарын» деген тақырыптағы докторлық диссертациясы негізінде жарық көрген монографиясында қазақ әдебиеті тарихындағы аналар галарейасының сомдалуын зерттеді [4]. Д.Б. Касымова, Э.Д. Телеуова «Формирование образа «советской женщины» в современной западной историографии» деген мақаласында батыс ғалымдарының кеңестік жүйедегі жеке тұлғаны қалыптастырудағы рөлі жөніндегі пікірлерін былай тұжырымдайды: «Женщины представляют интерес для западных исследователей из-за особого женского взгляда на мужской мир политики через насилие, в том числе и над утверждением, что женщины по природной сущности не могут сопротивляться» [5, 87]. А.К. Хусаинова «Қазақ және түрік әдебиетіндегі әйелдер образы (Ж. Аймауытұлы мен Р.Н.Гюнтекин

прозасы бойынша)» деген мақаласында екі шығарманың бас кейіпкері жөнінде «Ақбілек пен Фериденің басынан кешкен оқиғалары өздері өмір сүрген қоғамдағы әлеуметтік мәселелермен байланысты еді», - деген болатын [6, 254]. Міне осы пікірлердің барлығы әйел-аналардың өмірдегі қызметі мен көркем әдебиеттегі орнын көрсетеді.

Нәтижелер және оларды талқылау

Әйел-ана тақырыбы қоғамдық өмірде де, қоғамдық-гуманитарлық ғылымда да қашан да өзекті. Себебі, қоғам өміріндегі оқиғалар қазіргі таңда әдебиетте көркем бейнеленуде. Ұлт тарихының әр дәуіріндегі оқиғалар сол дәуір әдебиетіне арқау болса, біз өмір сүріп отырған ХХІ ғасыр шындығы қазіргі әдеби процестен орын алуда. Г. Сәдірқызының «Әйел жаны» жинағына қазіргі қоғам шындығын арқау еткен «Нәлет», «Әйел жаны», «Ақтоқал», «Жас жесір», «Қатал үкім» әңгімелері мен «Айбибі» повесі және «Әкесі өлген қандайды», «Жамбылдың тұқатайы», «Шераның қызыл шапаны», «Елінің ерке қызы», «Ала қоңыз», «Қара қазан», «Өкініш», «Үш уыс топырақ», «Ене аманаты» эсселері енген [7].

«Ақтоқал» әңгімесі – қазіргі қазақ прозасындағы әлеуметтік-психологиялық прозаның ең күрделі қабаттарын ашатын, адам жанының терең иірімдерін реалистік деңгейде бейнелейтін туынды [8]. Шығармада отбасы институты, әйел тағдыры, аналық мейірім, әлеуметтік теңсіздік және моральдық таңдау мәселелері бір арнаға тоғысып, тұтас бір психологиялық драмаға айналады.

Әңгіменің орталық тұлғалары – Күлғайша бәйбіше мен Ақтоқал, Қалығұл бейнелері арқылы қазақ қоғамындағы дәстүрлі отбасылық құрылымның қайшылықтары ашылады. Автор бұл үштікті тек тұрмыстық қатынастар деңгейінде емес, рухани-этикалық текетірес кеңістігінде көрсетеді. Әсіресе, Күлғайша бейнесі – трагедиялық әрі күрделі психологиялық эволюцияны бастан өткеретін кейіпкер. Қалығұлға перзент сыйлай алмаған оның жарына тоқал алып беруі, тоқалдың балаларын бауырына салуы – екінші бірінің қолынан келмейтін ерлік.

Шығармада көтерілген негізгі мәселе – аналық мейірім мен ішкі жалғыздықтың қайшылығы. Күлғайша бейнесі бастапқыда әлеуметтік қысым мен бала сүюге деген арманның жетегінде жүретін, ішкі күйзелісі мол әйел ретінде көрінеді. Уақыт өте келе ол тек отбасының тірегіне ғана емес, сонымен бірге психологиялық тұрғыдан да бүкіл жүйені ұстап тұрған тұлғаға айналады. Бұл – әйелдің әлеуметтік рөлінің кеңейіп, моральдық жүктеменің шектен тыс артуының көркем көрінісі.

Шығарманың сюжеттік желісі біртіндеп шиеленісе отырып, классикалық реалистік құрылымнан психологиялық драмаға ауысады. Автор оқиғаларды сыртқы динамикадан гөрі ішкі монолог, психологиялық талдау арқылы өрбітеді. Кейіпкерлердің ішкі дауысы, әсіресе Күлғайшаның ой ағымы, шығарманың негізгі көркемдік тетігіне айналған.

1993 жылы 19 қарашадағы «Қазақ әдебиеті» газетінде жарық көрген «Ақтоқал» әңгімесіне С.Бақбергенов мынадай баға берген еді: «Біздің әдебиетімізде күндестік жайлы әңгіме аз жазылмаса керек. Бірақ, оны Гүлзейнеп сияқты шешкен ешкімді көрмедік. Әңгіме өте жақсы, мүлде әдемі. Кейде, нағыз өнеркеш өзінің не жасап, не жазып, не қойғанын білмей қалатын жайлар болады. Сен – өнер иесі, қалам иесі екенінді бұрын да айтқан едім. Мынау «Ақтоқал» – шынында «күндес» әңгімесі шыншыл, шебер жазылған жақсы дүние...» [7, 221].

Әңгімеде бір үй ішіндегі бәйбіше мен тоқал арасындағы қарым-қатынас тек бәсекелестік емес, керісінше, тағдыр мен қоғам жүктеген рөлдердің қайшылығы ретінде беріледі. Ақтоқал бейнесі – әлсіздік пен тәуелділікке карамастан, жаңа өмірдің бастаушы ретінде символдық мәнге ие. Ол арқылы автор әлеуметтік маргиналдану мен қамқорлықтың күрделі байланысын көрсетеді.

Шығарманың басты символдық жүгін «мылқау қыз» бейнесі көтереді. Бұл бейне – тілсіздік арқылы айтылатын шындықтың көрінісі. Яғни, қоғамдағы кейбір трагедиялар сөзбен емес, үнсіз тағдырлар арқылы ашылады. Осы тұста автор психологиялық символизмге жақындайды. Азан шақырып қойған аты ұмытылып, елге Ақтоқал ретінде танылған кейіпкер – тағдырлы жан.

Әңгіменің шарықтау шегі – Күлғайшаның рухани дағдарысы мен аналық сезімнің қайта туу сәттері. Ақтоқалдың балаларын бауырына басу арқылы балаға деген мейірімі оянып, оның ішкі әлемі бір сәтке болса да үйлесім табады, алайда бұл сезім ұзаққа созылмай, трагедиялық шындықпен қайта түйіседі. Осы контраст шығарманың эмоционалдық салмағын күшейтеді. Жазушы кейіпкерлері жөнінде әдебиеттанушы ғалым Б. Ыбырайым былай дейді: «Гүлзейнеп «әкелген», әкеліп қана қоймай, табиғаты мен талабын танытқан әйелдердің, қыздардың қай-қайсысы да өз сыр-сипатымен, өз қуанышымен, бойларына шақ тіршілігімен, жайрандап жүріп жасырған мұңымен, күліп жүріп тұмшалайтын тебіренісімен адам – әйел табиғатының, заманының, қоғамының ерекшелігін көрсетеді. Мұндай бақыт кез келген қаламгердің маңдайына жазыла бермесе керек» [7, 225]. Ғалымның осы пікіріне сүйенетін болсақ, жазушы кейіпкерлерінің барлығы да өз ерекшелігімен оқырманның есінде ұзақ сақталады.

XX ғасыр басындағы әдебиетте бәйбіше мен тоқал арасындағы қақтығыстар адам өліміне алып келетін болса, жазушы бұл мәселені басқаша шешкен. Г. Орда бастаған ғалымдар Қ.Кемеңгерұлының «Алтын сақина», М.Әуезовтің «Бәйбіше – тоқал» пьесаларында бәйбіше мен тоқал арасындағы ішкі-сыртқы қақтығыстардың дүмпуі адам өлімімен аяқталатыны жөнінде айтады [9, 653-668]. Ал, бұл шығармадағы «Ақтоқал» – қазақ әдебиетіндегі әлеуметтік-психологиялық прозаның көрнекті үлгісі ретінде танылады. Шығарма адам психологиясының ең нәзік қабаттарын аша отырып, отбасы, әйел тағдыры және моральдық жауапкершілік мәселелерін философиялық деңгейге көтерді. Автор жеке адамның трагедиясы арқылы тұтас қоғамның рухани ахуалын бейнеледі. Бұл туынды оқырманды тек оқиға желісімен емес, ішкі ой-толғаныс, этикалық таңдау және адам болмысының күрделілігі туралы терең рефлексияға жетелейді.

«Доғдыр қыздың айтқаны келді. Күлғайшаға екінші қан қысымы көтерілгеннен кейін тілден айырылды. Ол аз болғандай төсек тартып жатып қалды. Ақтоқал жұмысты қойып, күні-түні бәйбішенің қас-қабағына қарап, балаша күтті. Бәйбіше де тоқалдың шын ниетімен елпелектей жүріп жасаған қызметіне риза болып, іштей тәубесіне келіп жатты» [7, 42], - деген үзіндіден қазіргі қазақ прозасында әлеуметтік-психологиялық бағыттың жетекші тенденциялардың біріне айналғанын көруге болады. Бұл бағыт жеке тұлғаның ішкі психологиялық әлемін, әлеуметтік ортамен өзара байланысын, сондай-ақ дәстүрлі сана мен заманауи құндылықтар арасындағы қайшылықтарды көркемдік тұрғыда зерттеуге мүмкіндік береді.

«Жас жесір» әңгімесі жесір әйел бейнесімен адамның психологиялық күйін және әлеуметтік орта ықпалын талдайтын туындылар қатарына жатады. Алмагүл бейнесі арқылы көрініс тапқан жесірлік феномені және оның психологиялық динамикасы нанымды суреттелген. «Алмагүл етегіне оралған үш баласымен – алды бес жаста, ортаншысы үште, кенжесі емшекте жиырма тоғыз жасында жесір қалды» деп басталатын әңгімеде жесірлік құбылысы тек отбасылық-әлеуметтік статус ретінде емес, сонымен қатар әлеуметтік таңба ретінде қарастырылады. Алмагүлдің өмірлік жағдайы қоғамның моральдық бағалауымен және әлеуметтік көзқарастарымен тығыз байланыста өрбиді. Автор жесір әйелдің ішкі психологиялық күйзелісімен қатар, сыртқы әлеуметтік қысымға ұшырайтынын да көрсетеді. Бұл құбылыс дәстүрлі қоғамдағы гендерлік рөлдердің тұрақтылығы мен олардың трансформациялық сипатын айқындайды.

Алмагүл бейнесі психологиялық травма динамикасы тұрғысынан ашылады. Күйеуінің қазасынан кейінгі психикалық күй бірнеше кезең арқылы сипатталады. Қайғылы қазаға сенбеу, эмоционалдық тұйықталу, ішкі қайта құрылу, сондай-ақ әлеуметтік және психологиялық бейімделу кейіпкерге оңайға түскен жоқ. Бұл кезеңдер психологиядағы қайғыны еңсерумен сәйкес келеді. «Тағдырдың ісі ғой, Алмагүл, баланың не жазығы бар, емізсеңші» деген абысынының сөзінен кейіпкердің қазаға кішкене сәбиді кінәлауы сезіледі. Осылайша автор кейіпкердің ішкі психологиялық жағдайын ішкі монолог, ретроспективті баяндау және диалогтық құрылымдар арқылы береді. Мұндай нарративтік тәсіл шығарманың психологиялық реализм

деңгейін күшейтеді.

Кейіпкер бейнесі динамикалық сипатқа ие. Алмагүл бастапқы кезеңде психологиялық әлсіздік танытқан тұлға ретінде көрінсе, уақыт өте келе ішкі тұрақтылық пен бейімделу қабілетін қалыптастырады. Бұл трансформация әйел психологиясының өмірлік қиындықтарға бейімделу механизмін көрсетеді.

Әңгімеде әлеуметтік орта белсенді моральдық-әлеуметтік институт ретінде көрініс табады. Қоғамдық пікір, туыстық орта және әлеуметтік бағалау кейіпкердің психологиялық жағдайына тікелей ықпал етеді. Осы арқылы автор жеке тұлға мен әлеуметтік құрылым арасындағы өзара тәуелділікті көрсетеді. Алмагүл бейнесі тек жеке индивид ретінде ғана емес, сонымен қатар универсал әйел архетипі ретінде де интерпретацияланады. Ол қайғыны көтеруші, өмірді жалғастырушы және ұрпақ сабақтастығын сақтаушы ретінде суреттелген. Бұл тұрғыда шығармадағы әйел образы гуманистік әдеби дәстүрмен сабақтасады.

Г. Сәдірқызының «Жас жесір» әңгімесі қазіргі қазақ әдебиетіндегі әлеуметтік-психологиялық прозаның маңызды үлгілерінің бірі болып табылады. Шығармада жесірлік феномені көпқабатты әлеуметтік-психологиялық құрылым ретінде қарастырылады. Алмагүл бейнесі арқылы автор адам психикасының жарақаттан кейінгі қайта құрылу процесін, жеке тұлға мен қоғам арасындағы қайшылықты және әйел болмысының рухани тұрақтылығын көркемдік-философиялық деңгейде ашады. Нәтижесінде шығарма оқырманды тек эмоциялық қабылдауға емес, әлеуметтік-этикалық және моральдық мәселелерді сыни тұрғыда пайымдауға жетелейді.

Қазіргі қазақ прозасында әлеуметтік-психологиялық бағыт жеке адам мен қоғам арасындағы күрделі қарым-қатынастарды, моральдық-этикалық қайшылықтарды және тұлғаның ішкі психологиялық трансформациясын көркемдік тұрғыдан зерттеуге айрықша мән береді. Осы бағыттағы маңызды көркем мәтіндердің бірі – Г. Сәдірқызының «Нәлет» әңгімесі [10]. Шығармада адам болмысының трагедиялық сипаты, отбасы институтындағы әлеуметтік-психологиялық шиеленістер, сондай-ақ әйел тағдыры мен аналық жауапкершілік мәселелері көркем антропологиялық тұрғыдан қарастырылады.

Шекер мен Сәлім образдары алынып, олардың арасындағы әке – бала ретіндегі рухани-эмоционалдық байланыс олардың тағдыр тауқыметіне арқау болған. Шығармада жалғыздық, әлеуметтік маргиналдану, ауру және экзистенциалдық күйзеліс мотивтері жеке индивидтің ғана емес, сонымен қатар ауылдық әлеуметтің моральдық-психологиялық ахуалын сипаттайтын құрылымдық элементтер ретінде қызмет атқарады.

Қазақ әдебиетінде әйел аналар туралы көп жазған жазушы С. Мыңжасарованың шығармашылығы жөнінде Қ. Мәдібай мен А. Төлеу: «Автор Елпан кейіпкер арқылы XX ғасыр басында қоғамда айқын көрініс тапқан әйелдер туралы стереотиптерді ашық көрсетеді», - деген болатын [11, 26]. Осы тәрізді жазушының «Нәлет» әңгімесінің композициялық құрылымы да реалистік нарративтік модельге негізделіп, біртіндеп күшейетін трагедиялық конфликт арқылы дамиды. Автор кейіпкерлердің әлеуметтік әлсіздігін, тұрмыстық тапшылық жағдайын және психологиялық қысымға ұшыраған ішкі әлемін шынайы бейнелейді. Бұл жағдай шығарманың жалпы дискурсивтік бағытын әлеуметтік сыншыл реализм арнасына жақындатады.

Осы әңгіме жөнінде Қ.Сәрсекеев былай деген болатын: «Гүлзейнеп бұл күнде – әдебиеттің проза жанрының лиригі, лирик болғанда да ойлы қаламгері. Әңгімелерінде нәзік сыр бар, кейіпкер толғанысы психологиялық ой-сезімге толы. Жазушының басты құралы тіл болса, ол жағынан да кенде емес, тілі шұрайлы, көркем, айтайын деген ойын шебер де жатық жеткізеді.

Гүлзейнеп әңгімелері ойлантады, толғантады, оқушыға осы реттен ыстық әрі қымбат» [7, 222]. Айтса айтқандай шығарманың орталық конфликтісі – адам мен тағдыр арасындағы экзистенциалдық қайшылық. Сәлім бейнесіндегі ауру мен әлсіреу тек биологиялық процесс ретінде емес, рухани деградация мен әлеуметтік оқшауландудың көрінісі ретінде интерпретацияланады. Оның қоғамнан шеттетілуі және туыстық-әлеуметтік байланыстардың

әлсіреуі ауылдық кеңістіктегі әлеуметтік капиталдың трансформациясын көрсетеді.

Шекер образы арқылы автор әйел субъектісінің моральдық жүктемесін және психологиялық төзімділігін айқындайды. Ол бір мезетте күтуші, жауапты тұлға әрі эмоционалдық жүктемені көтеруші ретінде көрінеді. Бұл бейне қазақ прозасындағы әйел архетипінің «тірек тұлға – камқоршы – құрбан» модернистік қайта интерпретациясы ретінде бағаланады.

Әңгімедегі «нәлет» лексемасы тек экспрессивтік-эмоционалдық бірлік емес, сонымен қатар символдық-идеологиялық жүктемеге ие дискурсивтік маркер қызметін атқарады. Ол кейіпкерлердің ішкі конфликтісін, моральдық амбиваленттілігін және тағдырға бағытталған бейсаналық қарсылық дискурсын репрезентациялайды.

Сәлімнің монологтық құрылымдары этикалық-философиялық рефлексия деңгейіне көтеріліп, дәстүрлі қазақ дүниетанымындағы «аманат», «ұрпақ жалғастығы», «ата-баба рухы» концептілерімен интертекстуалдық байланыс түзеді. Бұл аспект шығармадағы ұлттық мәдени кодтың сақталуын және қайта жаңғыруын көрсетеді.

«Нәлет» әңгімесі – әлеуметтік-психологиялық реализм парадигмасындағы көрнекті көркем мәтін ретінде бағаланады. Шығармада жеке адамның трагедиялық тәжірибесі арқылы қоғамның моральдық-психологиялық ахуалы, құндылықтық дағдарысы және адамгершілік категориялары терең көркемдік-философиялық деңгейде бейнеленген. «– Шекетай, сен не айтып тұрсың?! Сенен кім бала сұрады? Ең бастысы, мен сені өлердей жақсы көремін. Алла Тағала перзент бермесе, басқа жолдары көп қой. Тіпті болмаса жетімдер үйінен бала асырап аламыз. Кім айтты саған, бауырыңа басқан бала өзекке тебеді деп...» [7, 15], – деген кейіпкер сөзі аналық махаббат категориясын тек биологиялық немесе эмоциялық құбылыс ретінде емес, әлеуметтік-рухани феномен деңгейіне көтереді.

Осы тұрғыдан алғанда, жазушының аталмыш әңгімесі оқырманға тек эмоциялық әсер беріп қана қоймай, адам болмысы, жауапкершілік, өмірдің мәні сияқты эмбебап экзистенциалдық мәселелерді ғылыми-танымдық тұрғыдан пайымдауға мүмкіндік береді. Жазушы оқырманның есіне сөздің киесі бар екенін салады. «Нәлет» сөзін көп айтатын жанның ұрпағы бақытсыз болғанын Шекердің өмірі растайды.

2025 жылы «Alqa Publishing» баспасы жариялаған әдеби байқаудың ең үздік туындысы бәйгесін Г. Сәдірқызының «Айбибі» повесі жеңіп алды. Аталған шығарма жөнінде А.Мұсабекқызына берген сұхбатында автор былай дейді: «Бұл шығарма таза өмірден алынған. Себебі, бұл жерде менің журналистік еңбегімде алдыма талай тағдырлы адамдар келді. Арамызда жүрген әйелдер көп. Оның үстіне өзім де әйелмін, анамын. Енді көңілге түйіп жүреміз. Бұл сол әйелдердің жиынтығы. Шығарманың ішіндегі барлық оқиға, барлық детальдер өмірден алынған. Егер қиялдан жазайын десеңіз, оны жаза алмайсыз. Оны бастан өткізген адам ғана сондай бастан нәрсені айтқанда ғана адамға қабылданады. Сондықтан менің шығармам жалпы әйел адамның басында, оның үстіне қарапайым қазақ әйелінің момындығы, төзімділігі, көнбістігі, үміт дүниесін күтетіні көрсетіледі...» [12].

Қазіргі қазақ прозасында әлеуметтік-психологиялық бағыт адамның ішкі әлемін, отбасылық қатынастардың күрделілігін және қоғамдағы гендерлік теңсіздік мәселесін терең талдаумен ерекшеленеді. Осы тұрғыдан келгенде, «Айбибі» повесі – әйел тағдырының трагедиялық әрі рухани-философиялық қырларын ашатын елеулі туынды.

«Айбибі» повесі қазіргі қазақ прозасындағы әлеуметтік-психологиялық бағыттың аясында әйел тұлғасының көркемдік-танымдық моделін ашуға арналған шығарма ретінде бағаланады. Шығармада қазақ әйелінің қазіргі кезеңдегі әлеуметтік статусы, отбасылық рөлі, ішкі психологиялық күйі және моральдық-этикалық таңдаулары көркем-аналитикалық деңгейде сипатталады.

Г. Сәдірқызы туындысында әйел бейнесін тек тұрмыстық-отбасылық функциялар шеңберінде емес, тұлғалық-экзистенциялық және психологиялық тереңдік тұрғысынан

бейнелеуге ұмтылған. Осы тұрғыдан Айбибі образы – әлеуметтік орта мен жеке адамның ішкі әлемі арасындағы күрделі өзара ықпалдастықты танытатын көпқабатты көркем бейне.

О.Қ. Сұлтанғалиева, А.Б. Абдуллина тәрізді ғалымдар А. Кемелбаеваның «Әулиебұлақ» повесі жөнінде: «Бұндағы әрбір әйел отбасының тұтастығын сақтауға тырысып, үнемі тілеулестік танытып жүреді», – деген болатын [13, 276]. Ғалымдардың қазақ әйелдері туралы пікірі «Айбибі» повесінің кейіпкерлеріне де тән. Повестің негізгі концептуалдық өзегі – әйелдің өмірлік тәжірибесі арқылы отбасы институты мен қоғам арасындағы тепе-теңдік механизмін көрсету. Айбибі тағдыры әлеуметтік детерминизм мен жеке таңдау мәселесінің тоғысында байқалады. Кейіпкердің ішкі әлемінде орын алатын эмоционалдық күйзелістер, психологиялық қысым және моральдық дилеммалар оның тұлғалық эволюциясын айқындайды.

Автор әйел психологиясын ашуда сипаттаумен бірге ішкі монолог, эмоционалдық рефлексия және ситуациялық талдау әдістерін тиімді қолданады. Айбибі бейнесі тағдыр тәлкегіне ұшыраса да, рухани құндылықтарын, адамгершілік ұстанымдарын және аналық махаббат феноменін сақтап қалған тұлға ретінде сипатталады. Бұл оның психологиялық тұрақтылығы мен этикалық беріктігін көрсетеді. Шығарма құрылымында классикалық реалистік баяндау сақталғанымен, ішкі монолог, авторлық пайым және психологиялық талдау басым. Бұл тәсіл кейіпкердің сыртқы әрекетінен гөрі ішкі күйзелісін алдыңғы орынға шығарады. Айбибінің үнсіз төзімі, ішкі толғанысы мен рухани жалғыздығы – повестің негізгі көркемдік тірегі.

«Бастапқыда бақытты ғұмыр сүргені рас. Құдай ұлды да, қызды да берді. Бірақ уақыт өте келе Айбибі өз қадірінің кеміп бара жатқанын ұға бастады. Іздеуі жоқ, сұрауы жоқ жетім деп бәрі басына ма екен, әйтеуір отырса опак, тұрса сопақ қылды. Ризық қол көтеретінді шығарды» [7, 96]. Повестегі ең маңызды мәселенің бірі – отбасылық зорлық пен моральдық қысымның көрінісі. Ризық бейнесі арқылы автор ер адамның үстемдікке ұмтылған, әйелді жеке тұлға ретінде емес, тұрмыстық қызмет атқарушы ретінде қабылдайтын психологиялық типін көрсетеді. Бұл образ қазіргі әдебиеттануда «кабютивтік қатынас» деп сипатталатын әлеуметтік-психологиялық құбылыстың көркемдік бейнесі ретінде қарастырылады.

Көршісі Айтжамалдың: «Айбибі-ау, ана Ризығыңның жүрісі жаман. Сәнқой Бижамалдың үйіне кіріп-шығып жүнәтижеледіргенін көршілері байқап қалыпты» [7, 83], - деген сөзіне мән бермеген Айбибі бейнесі төзімділік пен ішкі рухтың жиынтығы ретінде суреттелген. Ол өмірдегі әділетсіздікке қарсы ашық күреспесе де, моральдық беріктігі арқылы өзіндік рухани әлемін сақтап қалады. Кейіпкердің «кешіру арқылы жеңу» ұстанымы оның психологиялық болмысын айқындайды. Дегенмен бұл кешірім кейде трагедиялық үнсіздікке айналып, әйелдің ішкі жан күйзелісін тереңдетеді.

Повесте ерекше назар аударатын тағы бір қыр – гендерлік теңсіздік мәселесі. Айбибі мен оның сіңлісі Айбақыттың тағдыры арқылы автор екі түрлі өмірлік жолды салыстыра отырып, әлеуметтік әділеттілік пен білімнің рөлін айқындайды. Айбақыттың білім алып, бақытты өмірге қол жеткізуі – әлеуметтік өсудің символы болса, Айбибінің тағдыры – әйелдің дәстүрлі ортадағы шектеулі мүмкіндіктерін көрсетеді.

Шығарманың көркемдік идеялық өзегінде аналық мейірім, рухани тазалық және адамгершілік құндылықтар маңызды орын алады. Айбибінің өмірлік ұстанымдары оның әлеуметтік ортадағы орны мен жауапкершілік сезімін айқындайды. Балалары арқылы оның өмірлік трагедиясы белгілі бір деңгейде рухани өтемге айналады. Балалардың жетістігі – ананың ішкі арманының жалғасы ретінде суреттеледі.

«Есіне қайтадан Бижамал түсті. Кербез келіншек. Күйеуі ерте қайтқан, бірақ жалғызбастымын деп жабығып отырғанын көрген емес. Үнемі жайраң қағып, сылаңдап жүргені. Айна алдына барып өз-өзіне қарады. Жұпыны киімді, жабырқау жүзді бір әйел қарап тұр. Бижамалмен салыстыруға келмейді» [7, 83], - деген үзіндіден жазушының көркемдік тілінде эмоционалдық бояу мен психологиялық дәлдік қатар жүретіні байқалады. Кейіпкердің ішкі

монологтары, өмірге деген өкпе-назы, үнсіз қабылдауы шығарманың лирикалық-психологиялық сипатын күшейтеді. Бұл – автордың адам жанының нәзік иірімдерін терең меңгергенін көрсетеді.

Ғалымдардың: «Женские демонические образы в тюркской мифологии являются важными элементами культурного кода, отражающими архетипические, ритуальные и гендерные установки», - деген пікірін еске алатын болсақ [2, 135], шығармадағы Бижамал –қазіргі әдебиеттегі жын-перілердің көрінісі. Отбасылы азаматтың басын арбап алған ол – бір шаңырақты ортасына түсіргенімен қоймай, Айбибінің трагедиясына себепкер жан. Гүлзейнеп Сәдірқызының «Айбибі» повесі оқырманды тек бір адамның өмір жолымен таныстырып қана қоймай, адамгершілік, төзім, кешірім және әлеуметтік әділет туралы кең философиялық ойға жетелейді. Жазушы жеке тұлғаның ішкі әлемі мен қоғамдық құрылым арасындағы өзара байланысты психологиялық тұрғыда көркем бейнелеген.

Қазақстанның Халық жазушысы Шерхан Мұртазаның 90 жылдығына орай «Ақиқаттың ақ туы» атты қаламгерлер арасында өткен байқауда «Egemen Qazaqstan» газетінің ардагері, танымал журналист Г. Сәдірқызының «Шерағаның қызыл шапаны» естелік-эссесі бас жүлдені жеңіп алды.

Қазіргі қазақ мемуарлық-публицистикалық прозасында жеке тұлға феноменін көркемдік-танымдық тұрғыдан бейнелеу үрдісі күшейіп келеді. Бұл бағытта авторлық естелік тек биографиялық дерек берумен шектелмей, тарихи-мәдени кеңістіктегі тұлға рөлін, рухани ықпалын, сондай-ақ шығармашылық орта психологиясын ашуға ұмтылады. Шығарма құрылымдық жағынан фрагментарлы естелік-эссе типіне жатады. Автор оқиғаларды хронологиялық емес, ассоциативті жад принципі арқылы береді. Бұл тәсіл мемуарлық прозадағы субъективті уақыт категориясын күшейтеді. Уақыт мұнда тек тарихи өлшем емес, эмоционалдық тәжірибе ретінде көрінеді.

Нарративтің өзегінде журналистік орта, редакциялық процесс және шығармашылық атмосфера бейнеленеді. Автор Шерхан Мұртаза жетекшілік еткен басылымдағы еңбек тәжірибесін суреттеу арқылы кеңестік кезеңнің соңғы жылдарындағы қазақ журналистикасының ішкі динамикасын ашады. Бұл тұрғыда Шерағаның бейнесі тек редактор ретінде емес, «мектеп қалыптастырушы тұлға» ретінде көрінеді.

Шығармада тұлғалық мифологизация элементтері байқалады. Шерхан Мұртаза бейнесі автор санасында моральдық-этикалық өлшемге айналған. Ол тек кәсіби жетекші емес, шығармашылық жауапкершіліктің символы, рухани бағдар ретінде сипатталады. Автор қолданған «қызыл шапан» метафорасы да осы идеяны тереңдетеді. Атап айтатын болсақ, шекпен – рухани мұра, ұстаздық ықпал, редакторлық мектептің символы.

Композициялық тұрғыдан шығармада анекдоттық эпизодтар маңызды рөл атқарады. Отырыстағы диалогтар, сапар кезіндегі жағдайлар, редакциялық тапсырмалар – бәрі де кейіпкердің мінезін ашатын микросюжеттер ретінде қызмет етеді. Мұндай тәсіл психологиялық портретті жанама детальдар арқылы жасауға мүмкіндік береді.

«Мен өзі мінезім ашық, әзіл-қалжың жаныма жақын болғандықтан, ешкімді жатырқамай еркіндеу сөйлейтінім бар. Кейде осы мінезімнің пайдасы болса, кейде артық кетіп қалдым ба деп өзімді жек көретін кездерім де жоқ емес. Дастархан басында өлі тыныштық. Мына үнсіздікке шыдамай, не болса ол болсын дедім де: «Ау, төраға, күйіп қалған жоқ па? Аман ба? Болмаса ертең «СҚ»-ны айыптап жүрерсіз», – дегенім сол екен, әзер тығылып отырған жұрт ду күлсін. Шерағанның еркелей күлетін күлкісі бар екен, тоқтамай күліп жатыр. Содан әңгімені іліп алып, аттың басын жіберейін. Бір кезде Шерағаң: «Волчица! Мына бала қасқыр ғой» деп асқан ризалықпен сұқ саусағымен мені нұсқады. Одан әрі еркінсіп, арасында домбырамен де, гитарамен де ән салып қоямын. Отырыс қызып, емен-жарқын әңгіме кетті. Шерағаң татарша ән айтып, бір есте қаларлықтай әдемі кеш болды» [7, 151], - деген автордың баяндауында субъективті бағалау мен деректілік қатар жүреді. Бұл – мемуарлық прозаның негізгі ерекшеліктерінің бірі. Бір жағынан, редакциядағы жұмыс, газет қызметі, шығармашылық тапсырмалар тәрізді тарихи

фактілер берілсе, екінші жағынан, эмоционалдық интерпретация басым. Осы екі қабаттың тоғысуы мәтіннің көркемдік құндылығын арттырады.

Шығармадағы маңызды аспект – ұстаз бен шәкірт арасындағы қарым-қатынас моделі. Автор Шерхан Мұртазаны тек басшы ретінде емес, шығармашылық бағыт беруші тұлға ретінде сипаттайды. Оның «сынау», «бағалау», «бағыттау» әрекеттері арқылы журналистік мектеп қалыптасады. Бұл процесс жеке адамның кәсіби дамуы мен рухани өсуін қатар көрсетеді.

Сонымен қатар мәтінде гендерлік перспектива да байқалады. Әйел журналист бейнесі арқылы шығармашылық ортадағы кәсіби бәсеке, өзін-өзі дәлелдеу мәселесі көтеріледі. Автордың алғашқы әңгімесінің жариялануы, кейінгі редакциялық тапсырмалар – әйел тұлғаның кәсіби қалыптасу траекториясын көрсетеді. Осындай мысалдың бірі – Шерағанның Қайнар Олжай арқылы Гүлзейнепке әйел тақырыбына қатысты тапсырма беруі.

«Шерағаның қызыл шапаны» – қазақ мемуарлық-публицистикалық прозасындағы тұлғалық естеліктің көрнекті үлгісі. Шығармада деректілік пен көркемдік синтезі арқылы Шерхан Мұртаза бейнесі рухани ұстаз, редакторлық мектептің негізін қалаушы және ұлттық журналистика дамуына ықпал еткен тұлға ретінде сомдалады.

Талдау нәтижесінде төмендегідей нәтижелерді ұсынуға болады:

Г. Сәдірқызының «Әйел жаны» жинағына енген шағын әңгімелеріндегі әйел-ана бейнесінің көркемдік ерекшеліктерін айқындауда жазушының психологизмді игеру деңгейі және өмір шындығын көркем шындыққа айналдыру тәсілдері ғылыми тұрғыдан сараланды.

Жазушының «Ақтоқал», «Жас жесір», «Нәлет» тәрізді әлеуметтік-психологиялық әңгімелеріндегі кейіпкердің ішкі әлемін ашудағы психологиялық талдау, ішкі монолог, эмоционалдық деталь, портреттік сипаттау және авторлық баяндау тәрізді көркемдік тәсілдердің қызметі айқындалды.

Шығармадағы оқиғалар мен кейіпкерлер жүйесінің көркемдік қызметі «Айбибі» повесі негізінде талданды. Айбибі тағдыры арқылы өмір шындығын көркемдік жинақтау жолдары зерделенді.

Қаламгер прозасының қазақ әдебиетіндегі әйелдер галереясын толықтырудағы орны айқындалды. Сонымен бірге қаламгердің шағын әңгімелер мен естелік-эсселерінің идеялық-тақырыптық сипатын анықтауда «Шерағаның қызыл шапаны» – қазақ мемуарлық-публицистикалық прозасындағы тұлғалық естеліктің көрнекті үлгісі ретінде танылды.

Қорытынды

Г. Сәдірқызының «Ақтоқал», «Жас жесір», «Нәлет» әлеуметтік-психологиялық әңгімелерінің орталық кейіпкерлері – әйел-аналар болғанмен, олардың әрқайсысы – бір-бірін қайталамайтын замандастарымыз. Жазушы қазақ әдебиетінде қалыптасқан бәйбіше мен тоқал арасындағы бітпейтін күндестікті жаңаша шешумен әдебиетке Ақтоқал тәрізді жаңа кейіпкер алып келді. «Жас жесір» – жастай жесір қалған келіншектердің тағдыр тауқыметінен хабар беретін психологиялық әңгіме болса, «Нәлет» – жекелеген кейіпкерлердің қасіретімен сөз киесін ұғындыратын туынды.

«Айбибі» повесі – әйел тағдыры арқылы қоғамның моральдық бейнесін ашатын, психологиялық тереңдігімен ерекшеленетін шығарма. Апалы-сіңлілі Айбибі мен Айбақытты қарама-қарсы параллель суреттеу арқылы қазақ әйелдерінің тағдырына көңіл аударған. Жетім өскен Айбибі оқымай ауылда қалғандықтан өмірі қайғылы аяқталса, Айбақыт жоғары білім алғанының арқасында өз тағдырын өзі қалыптастырушы ретінде нанымды суреттелген.

«Шерағаның қызыл шапаны» атты естелік-эссесінде қазақ журналистикасының көрнекті өкілі, редактор, қоғам қайраткері Шерхан Мұртаза тұлғасы авторлық тәжірибе арқылы көркем-публицистикалық деңгейде сомдалған. Осылайша жазушы, қазіргі қазақ прозасын жаңа кейіпкерлермен толықтырды.

Алғыс: Мақала ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің 2026-2027 жылдарға арналған BR27101897 (ПЦФ 2025-2026) «Қазақстан әдебиеттануы, фольклортануы және өнертануы экожүйесінің цифрлық трансформациясы: пәнаралық зерттеулер» бағдарламасының «Әдеби өлкетану» тақырыбы аясында жарияланды.

Әдебиеттер тізімі

1. Азибаева Б. Сюжеты казахского эпоса: монография. - Алматы: Servise Press, 2014. – 576 с.
2. Нурбаева А.М., Жетібай Р.К., Оспанов Е.Т., Найманбаев А.А. Женские демонические образы в тюркской мифологии: роль и символика Жалмауыз кемпір, Албасты, Жезтырнак, Мыстан кемпір и Күлдіргіш // *Turkic Studies Journal*. – №2. – 2025. – Б. 128-147.
3. Есмагулова Г.Ж., Жусупова Р.К. Героические женские образы в «Книге моего деда Коркуда» // *KazNU Bulletin. Philosophy series. Cultural science series. Political science series*. 2015. №2 (51). 69-75.
4. Тапанова С. Қазақ романдарындағы ғашықтық сарын: монография. – Алматы: Эпиграф, 2021. - 352 б.
5. Касымова Д.Б., Телеуова Э.Д. Формирование образа «советской женщины» в современной западной историографии // *KazNU Bulletin. History series*. 2015. №3 (78). 85-88.
6. Хусаинова А. К. Қазақ және түрік әдебиетіндегі әйелдер образы Ж. Аймауытұлы мен Р.Н.Гюнтекин прозасы бойынша // Ш. Уәлиханов атындағы КУ хабаршысы. Филология сериясы. 2025. № 4. 247-259.
7. Сәдірқызы Г. Әйел жаны. – Алматы: «Alqa Publishing», 2025. – 232 б.
8. Сәдірқызы Г. Ақтоқал (әңгіме). [Электрондық ресурс]. – 4 желтоқсан, 2025 // <https://rast.kz/aqtoqal/> (қаралған күні: 06.08.2026).
9. Gulzhakhan Orda, Zhansulu Sarsenbayeva, Bibigul Sultanova, Nurmukhamed Abilkhayrov, Kulsun Abdrakhmanova. Artistic transformation of the female image in kazakh literature // Author, P. (2021). *Mankind Quarterly*, 61(3), 653-668. <http://doi.org/10.46469/mq.2021.61.3.16>
10. Сәдірқызы Г. Нәлет (әңгіме). [Электрондық ресурс]. – 10 желтоқсан, 2025 // <https://rast.kz/nalet-anggime/> (қаралған күні: 04.08.2026).
11. Мәдібай Қ., Төлеу А. Сара Мыңжасарованың «Әйел бақыты» романындағы әйел образдарының гендерлік бірегейлігі // «Керуен» ғылыми журналы. 2025. №2, 87-том. 17-32.
12. Мұсабекқызы А. Әйел тақырыбына арналған кітап: Айбибі өмірде бар кейіпкер ме? [Электрондық ресурс]. // Ұлт порталы. – 2025, 6 ақпан. <https://ult.kz/kz/post/ayel-takrybyna-arnalghan-kitap-aybibi-omirde-bar-keyipker-ma>, (қаралған күні: 02.04.2026).
13. Сұлтанғалиева О.Қ., Абдуллина А.Б. Қазіргі қазақ прозасындағы гендерлік таным көріністері (А. Кемелбаева прозасы негізінде) // Ш. Уәлиханов атындағы КУ хабаршысы. Филология сериясы. 2026. № 1. 70-83.

References

1. Azibayeva B. Syuzhety kazakhskogo epasa: monografiya. – Almaty: Servise Press, 2014. – 576 s.
2. Nurbayeva A.M., Zhetibay R.K., Ospanov E.T., Naimanbayev A.A. Zhenskie demonicheskie obrazy v tyurkskoy mifologii: rol' i simvolika Zhalmauyz Kempir, Albasty, Zheztynrak, Mystan Kempir i Kuldirgish // *Turkic Studies Journal*. – № 2. – 2025. – B. 128–147.
3. Esmagulova G.Zh., Zhusupova R.K. Geroicheskie zhenskie obrazy v «Knige moego deda Korkuda» // *KazNU Bulletin. Philosophy series. Cultural science series. Political science series*. – 2015. – № 2 (51). – S. 69–75.
4. Tapanova S. Kazak romanđaryndagy gashyqtyq saryn: monografiya. – Almaty: Epigraf, 2021.

– 352 b.

5. Kasymova D.B., Teleuova E.D. Formirovanie obraza «sovetskoy zhenshchiny» v sovremennoy zapadnoy istoriografii // KazNU Bulletin. History series. – 2015. – № 3 (78). – S. 85–88.

6. Khusainova A.K. Kazak zhane turik adebietindegi ayelder obrazy Zh. Aimaulyty men R.N. Gyuntekin prozasy boyynsha) // Sh. Ualikhanov atyndagy KU khabarshysy. Filologiya seriyasy. – 2025. – № 4. – B. 247–259.

7. Sadyrkyzy G. Aiel zhany. – Almaty: «Alqa Publishing», 2025. – 232 b.

8. Sadyrkyzy G. Aktoqal (angime). [Elektrondyk resurs]. – 4 zheltoksan, 2025 // <https://rast.kz/aqtoqal/> (karalghan kuni: 06.08.2026).

9. Gulzhakhan Orda, Zhansulu Sarsenbayeva, Bibigul Sultanova, Nurmukhamed Abilkhayrov, Kulsun Abdrakhmanova. Artistic transformation of the female image in Kazakh literature // Author, P. (2021). Mankind Quarterly, 61(3), 653–668. <http://doi.org/10.46469/mq.2021.61.3.16>

10. Sadyrkyzy G. Nalet (angime). [Elektrondyk resurs]. – 10 zheltoksan, 2025 // <https://rast.kz/nalet-anggime/> (karalghan kuni: 04.08.2026).

11. Madibay K., Toleu A. Sara Myngzhasarovany «Ayel bakyty» romanyndagy ayel obrazdarynyn genderlik bireyeliği // «Keruen» gylymi zhurnaly. – 2025. – № 2, 87-tom. – B. 17–32.

12. Musabekkyzy A. Ayel takyrybyna arналган kitap: Aibibi omirde bar keyipker me? [Elektrondyk resurs]. // Ult portaly. – 2025, 6 akpan. <https://ult.kz/kz/post/ayel-takyrybyna-arналган-kitap-aybibi-omirde-bar-keyipker-ma> (karalghan kuni: 02.04.2026).

13. Sultangaliyeva O.K., Abdullina A.B. Kazirgi kazak prozasyndagy genderlik tanym korinisteri (A. Kemelbaeva prozasy negizinde) // Sh. Ualikhanov atyndagy KU khabarshysy. Filologiya seriyasy. – 2026. – № 1. – B. 70–83.

ТВОРЧЕСТВО ГУЛЬЗЕЙНЕП САДИРКЫЗЫ: ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПОИСКИ И АВТОРСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ

ОРДА Г.Ж. 

Орда Гүлжахан Жумабердикызы — Доктор филологических наук, доцент, Институт литературы и искусства имени М.О. Ауэзова, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан.

E-mail: Orda_68@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5930-3784>

Аннотация. В статье рассматриваются художественное воплощение женской природы, судьбы матери и человеческой психологии в прозаических произведениях известной журналистки и писательницы Гүльзейнеп Садиркызы, вошедших в сборник «Женская душа». Объектом исследования стали произведения писательницы, удостоенные призовых мест на литературных конкурсах, в которых анализируются их тематико-идейные и художественные особенности. В контексте преемственности традиций формирования образа женщины-матери в казахской литературе произведения Гүльзейнеп Садиркызы, вошедшие в сборники «Айбиби» и «Женская душа», рассматриваются как художественное явление, дополняющее галерею женских образов в современной казахской прозе. В ходе исследования проанализированы сюжетно-композиционная структура произведений, система персонажей и приёмы психологизма, выявлены художественные поиски писательницы в изображении внутреннего мира героя, его духовных переживаний, психологических состояний и нравственного выбора. Процесс трансформации жизненной правды в художественную действительность рассматривается с позиции художественного обобщения конкретного жизненного материала и отдельных человеческих судеб, определяется их взаимосвязь с социальными, морально-этическими проблемами. Установлено, что жизненный путь, судьба и духовные поиски героинь рассказов писательницы, а также персонажей мемуарного эссе «Шераганың кызыл шапаны» не только раскрывают индивидуальные грани женской природы, но и отражают общественно-нравственную действительность определённой социальной среды. В научном аспекте исследованы художественная позиция автора в создании женского образа, особенности использования психологизма и мастерство изображения судьбы персонажа в социально-духовном контексте.

Ключевые слова: современная казахская проза, женский образ, женщина-мать, психологизм, внутренний монолог, ретроспективное повествование, портретное описание.

GULZEYNEP SADIRKYZY'S CREATIVE WORK: ARTISTIC QUESTS AND AUTHORIAL CONCEPTION

ORDA G.ZH. 

Orda Gulzhakhan Zhumaberdikyzy - Doctor of philological sciences, associate professor M.O. Auezov institute of Literature and Art, Al-Farabi Kazakh national university, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: Orda_68@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5930-3784>

Abstract. The article examines the artistic representation of womanhood, the fate of the mother, and human psychology in the prose works of the well-known journalist and writer Gulzeynep Sadyrkyzy included in the collection *The Woman's Soul*. The research focuses on the writer's works that received prizes in literary competitions, with particular attention paid to their thematic, ideological, and artistic features. Within the context of the continuity of traditions in the representation of the woman-mother in Kazakh literature, the works by Gulzeynep Sadyrkyzy included in the collections *Aibibi* and *The Woman's Soul* are considered as an artistic phenomenon that enriches the gallery of female characters in contemporary Kazakh prose. The study analyzes the plot and compositional structure of the works, the system of characters, and the techniques of psychologism, identifying the writer's artistic approaches to depicting the inner world of her characters, their spiritual experiences, psychological states, and moral choices. The transformation of factual life experience into artistic reality is examined through the artistic generalization of concrete life material and individual human destinies, with particular attention to their connection with social, moral, and ethical issues. It is concluded that the life paths, hardships, and spiritual quests of the female protagonists in the writer's stories, as well as those of the characters in the memoir essay *Sheragha's Red Chapan*, not only reveal distinctive aspects of womanhood but also reflect the social and moral realities of a particular social environment. The article provides a scholarly analysis of the author's artistic approach to creating female characters, the specific features of her use of psychologism, and her mastery in portraying the destinies of characters within a socio-spiritual context.

Key words: contemporary Kazakh prose, female image, woman-as-mother, psychologism, internal monologue, retrospective narrative, character portraiture.